

Regionale Landschappen en soortbescherming

Egbert Asselman

Ingrid Beuls

Tinne Cockx

Koen De Rijck

Lies Heirman

Annabel Pennings

BRAKONA

Jaarboek

2013

2014

Regionale Landschappen en soortbescherming

Egbert Asselman

Ingrid Beuls

Tinne Cockx

Koen De Rijck

Lies Heirman

Annabel Pennings

Regionale landschappen (RL'n) zetten zich in om de streekeigen identiteit en haar belangrijke natuur- en landschapswaarden te beschermen, ondersteunen en versterken. Om dit te bereiken organiseren ze activiteiten waarbij ingezet wordt op duurzame streekontwikkeling, waarbij het stimuleren van samenwerking tussen lokale besturen en de verschillende actoren in het landschap centraal staat.

In Vlaanderen zijn 17 regionale landschappen werkzaam waarvan vijf hun werkingsgebied in Vlaams-Brabant hebben (Figuur 1).

Figuur 1
Werkingsgebieden van de regionale landschappen in Vlaams-Brabant.

De Vlaams-Brabantse regionale landschappen voeren reeds meerdere jaren acties uit rond soortbescherming. Deze acties sluiten aan bij de vastlegging van de instandhoudingsdoelstellingen voor habitatrichtlijngebieden en bij de provinciale biodiversiteitscampagne 'Je hebt meer burens dan je denkt'.

Een klein overzicht van soorten acties die worden uitgevoerd:

- acties in functie van leefgebiedherstel van tal van soorten (bv. boeren- en huiszwaluw, eikelmuis, sleedoornpage..)
- acties in functie van het in stand houden van bedreigde soorten (bv. vroedmeesterpad, kamsalamander, vliegend hert)
- ondersteuning van inventarisatie

en verzamelen van kennis m.b.t. het voorkomen, de verspreiding en de mogelijkheden van bedreigde soorten in de werkingsregio

- stimuleren van gemeenten voor het uitvoeren van acties i.f.v. de provinciale biodiversiteitscampagne en hen ondersteunen bij de uitwerking ervan.

Hier wordt ter illustratie de werking rond enkele soorten in de kijker gesteld waarvoor vrijwel alle RL'n al verscheidene jaren inspanningen leveren: vleermuizen, wilde bijen en specifieke akkersoorten. De realisaties van 2013 worden afzonderlijk voor elk RL bondig toegelicht. Daarnaast wordt een overzicht gegeven van de kleine landschapselementen die werden hersteld en aangeplant.

Vleermuizen

Dankzij hun Europese bescherming werden maar liefst acht soorten vleermuizen geselecteerd als koesterbuur in de Provincie Vlaams-Brabant. Gezien het grote belang van deze soortengroep, organiseerden alle vijf Vlaams-Brabantse regionale landschappen projecten rond vleermuizen zoals:

- Het organiseren van vormingen.
- Het inventariseren van merkwaardige bomen met een potentieel voor vleermuizen.
- Aanplanten van houtkanten, dreven, bomenrijen en hoogstamboomgaarden ter verbetering van het jachtgebied en de creatie van verbindingen tussen leefgebieden. Hierover meer onder het hoofdstuk 'kleine landschapselementen' onderaan.
- Het inrichten van winterverblijfplaatsen. In Vlaams-Brabant komen veel interessante (ijs)kelders en bunkers voor. Enerzijds hebben zij een belangrijke cultuurhistorische waarde en dringen maatregelen voor hun behoud en herstel zich op. Anderzijds bieden dergelijke constructies dikwijls potentieel voor een ecologische (neven)functie, als winterverblijfplaats voor vleermuizen. De voorbije jaren werden door de vijf regionale landschappen in totaal vier ijskelders in Vlaams-Brabant hersteld en ingericht voor vleermuizen (resp. Huldenberg, Lubbeek, Steenokkerzeel, Zemst), een groentenkelder (Bierbeek), een keldergang (Leuven) en vier bunkers (Overijse, Oud-Heverlee, Herent, Bertem).

Terreininrichtingen

In 2013 werd een schuilkelder uit WO II aan de Waverssteenweg in Overijse hersteld en ingericht door het Regionaal Landschap Dijleland (RLD). Eerst pompte de brandweer de schuilkelder leeg (het water stond immers hoger dan een meter). Met een bezinkput werd ervoor gezorgd dat het water in de schuilkelder nog slechts enkele centimeters hoog

Figuur 2

3 vleermuizen (Baard/Brandts) in de thermowood vleermuizenkast in de ijskelder van Huldenberg. Foto Hans Roosen

stond. Er werden deuren met een invliegopening geplaatst en gezorgd voor meer schuilplaatsen in de schuilkelder door het ophangen van bakstenen. Deze schuilkelder werd opengesteld tijdens de Open Monumentendag op 14 september 2014.

In de Haldertstraat in Tielt-Winge ondersteunde het Regionaal Landschap Noord-Hageland (RLNH) de bouw van een nieuwe vleermuizenkelder.

Nazorg en monitoring

Eens bunkers, ijskelders,... zijn ingericht worden ze gemonitord door de Vleermuizenwerkgroep van Natuurpunt i.s.m. lokale afdelingen en met ondersteuning van het regionaal landschap. Het regionaal landschap zorgt er bijvoorbeeld

Figuur 3

Zicht op ingerichte schuilkelder in Overijse. Foto Fred Vanwezer

voor dat de eigenaar bereid wordt gevonden zijn ijskelder open te stellen voor de jaarlijkse monitoring.

De resultaten van deze monitoring worden ingegeven in de databank van de Vleermuizenwerkgroep van Natuurpunt.

Op basis van deze gegevens kon worden

geconcludeerd dat het niet aangewezen is om grenenhouten vleermuiskasten in de winterverblijven te plaatsen omdat deze door de hoge vochtigheid heel snel beschimmelen. De vleermuiskasten die werden gemaakt uit thermowood gaan veel langer mee en worden ook effectief bewoond.

Figuur 4
Meerjarig bloemenmengsel
ingezaaid bij Sint-Alexius, Grimbergen. Foto RL Groene Corridor

Wilde bijen

Het is intussen algemeen geweten dat niet alleen honingbijen maar ook onze inheemse wilde bijen het erg moeilijk hebben. De verschillende bijenprojecten die onder meer door Natuurpunt Studie werden uitgevoerd in Vlaams-Brabant en daarbuiten staven deze realiteit voor specifieke soorten. De hoeveelheid wetenschappelijke literatuur die ingaat

op mogelijke oorzaken gaat eveneens in stijgende lijn. Als mogelijke oorzaken worden naar voor geschoven (vaak in combinatie):

- Het verdwijnen van natuurlijke nectar- en stuifmeelbronnen door de te loorgang van soortenrijke weilanden en bermen en het verdwijnen van heggen en houtkanten uit het land-

schap ten gevolge van de intensivering van de landbouw en het gebruik van meststoffen

- te nette tuinen en gazons leiden tot een gebrek aan voedsel- en nestgelegenheid
- het gebruik van pesticiden
- ziekten en plagen waar de verzwakte bijen gevoeliger aan zijn.

De RL'n dragen hun steentje bij aan de bescherming van de wilde bijen door het uitvoeren van volgende acties:

1. Het verbeteren van het voedselaanbod van het vroege voorjaar tot het late najaar. Hiertoe worden éénjarige bloemenakkers en meerjarige bloemenweides aangelegd, bloesem- en bijenheggen aangeplant evenals houtkanten en nectarbosjes. Er zijn verschillende bloemenmengsels beschikbaar:
 - Het RL Pajottenland & Zennevallei heeft een eigen éénjarig en meerjarig mengsel ontwikkeld in samenwerking met lokale experts.
 - Het RL Noord Hageland, Zuid Hageland en Groene Corridor gebruiken een meerjarig mengsel door henzelf samengesteld in samenwerking met experts (o.a. INBO).
 - Alle RL'n verdelen het éénjarige bloemenmengsel dat door de dienst Landbouw van de Provincie Vlaams-Brabant ter beschikking wordt gesteld.
2. Het verhogen van het aanbod aan nestgelegenheid voor de holtebewonende bijen door de plaatsing van bijenblokken, bijenhotels, bijenwanden vormt eveneens een (bescheiden) stap in de goede richting. Hiervoor werken de regionale landschappen nauw samen met particulieren, gemeenten, scholen, enz... De RL'n stellen zowel hotelletjes voor particulieren ter beschikking als grotere 'hotels' of bijenwanden voor de scholen of voor gemeentelijke openbare plaatsen. Deze bijenhotels worden gemaakt door sociale economie bedrijven of in samenwerking met scholen en jeugd-

Figuur 5
Groot Kaasjeskruid met Steenhommel.
Foto RL Groene Corridor

verenigingen, wat bovendien een sensibiliserend effect heeft.

3. Praktijkgericht onderzoek voor een beter begrip van het belang van de wilde bijen voor de land- en tuinbouw.
4. Organisatie van publieksactiviteiten en infomomenten rond (wilde) bijen.

Realisatie van bloemenakkers en bloemenweiden

De RL'n realiseerden in 2013 de volgende bloemenakkers en bloemenweiden:

- Groene Corridor:
 - Het RL zaaide samen met landbouwers, particulieren en gemeenten op 15 plaatsen meerjarige bloemenweides voor bijen in, goed voor bijna 2,2 ha.
 - Voor de jaarlijkse fruitboom- en haagplantactie werd een speciale bijenheg voorzien, bestaande uit een gemengd pakket van Eénstijlige meidoorn, Hondсроos, Sporkehout, Inlandse vogelkers en Sleedoorn. Daarnaast was er ook het traditionele nectarbosje samengesteld uit Eénstijlige Meidoorn, Gewone vlier, Hazelaar, Sporkehout, Boswilg, Spaanse aak en Wilde lijsterbes. Samen werden ze 37 keer besteld.
- Noord Hageland: Het RL verdeelde enerzijds het éénjarig bloemenmengsel van de Provincie onder de inwoners van het werkingsgebied en

Figuur 6
Meerjarig bloemenmengsel bij
particulier, Holsbeek.
Foto Stefan Smets

verspreide anderzijds zeer gericht een meerjarig mengsel. Bij elk bijenhotel dat werd afgeleverd werd de vraag gesteld om ook een kleine strook van het meerjarig mengsel in te zaaien zodat er zeker voldoende voedselaanbod zou zijn. Verder werd er ook samengewerkt met de gemeente Bekkevoort om dit mengsel samen met de milieudienst te verspreiden.

Realisaties nestgelegenheid

De vijf regionale landschappen realiseerden in 2013 volgende nestgelegenheden:

- **Dijleland:** Het RLD plaatste samen met scouts Diependaal (Herent) een bijenwand op hun terreinen. In al de aangeplante hoogstamboomgaarden werd een bijenblok voorzien.
- **Groene Corridor:** een 100-tal bijenblokken, gemaakt door leerlingen van 4 en 5 hout uit Technov in Vilvoorde werden door RLGC verkocht aan particulieren en kregen hiermee een plaatsje in hun regio.
- **Noord-Hageland:** Er werden in het werkingsgebied RLNH op openbare plekken 5 insectenhôtels geplaatst. Daarnaast werden een 90-tal kleine hotels verdeeld aan particulieren tijdens infoavonden.
- **Zuid-Hageland:** Het RLZH verdeelde

enkele honderden particuliere hoteltjes. Aan elk van de particulieren werd gevraagd om foto's door te sturen na het ophangen van het hotel. Op deze manier wordt de betrokkenheid op langere termijn vergroot en komen vaak heel wat vragen binnen mbt de specifieke 'bewoners' van de hotels. Er werd met vier scholen samengewerkt bij de bouw van grotere bijenhôtels.

Praktijkgericht onderzoek, nazorg en monitoring

In samenwerking met RLNH zette RLZH een project op rond bestuivers in de fruitteelt, waarbij meer dan 700 kasten voor wilde bijen werden geplaatst bij een 30-tal commerciële fruittelers. Deze worden daarbij gesensibiliseerd om tegelijk bloemenmengsels in te zaaien, bloemrijke hagen te planten en minder intensief te maaien, met de bedoeling op bedrijfsniveau lokale populaties van diverse soorten wilde bijen te ontwikkelen.

De ontwikkeling en de evolutie van de meerjarige bloemenweiden wordt opgevolgd. Welke plantensoorten groeien goed, onder welke omstandigheden? Welke plantensoorten ontbreken? Wordt het beheer goed uitgevoerd? De resultaten van deze monitoring zullen de komende jaren gekend zijn.

Figuur 7
Bienenhotel gemaakt door leerlingen van
4 en 5 houtbewerking Technov Vilvoorde.
Foto RL Groene Corridor

Figuur 8
Deze aangeplante houtkant helpt mee
de natuur in het open landschap te
versterken. Foto RL Groene Corridor

Akkernatuur

De laatste jaren wordt de werking van de Vlaams-Brabantse RL'en verbreed naar 'akkernatuur'. De activiteiten rond akkernatuur richten zich in eerste instantie op akkervogels. De desastreuze achteruitgang op vrij korte termijn van meerdere soorten heeft in Vlaanderen een hele rits aan initiatieven op gang gebracht die trachten het tij te keren. Er is inmiddels heel wat kennis vergaard omtrent de Beste Beschikbare Technieken ('BBT') om dit aan te pakken, uitgaande van 'de grote 3':

1. zorgen voor nestgelegenheid en dekking
2. zomervoedsel
3. wintervoedsel

De laatste jaren verzamelden Natuurpunt Studie, werkgroep Grauwe gors, INBO en de vogelwerkgroepen van Natuurpunt veel bijkomende kennis over onze akkervogels. Op basis van deze kennis werden de beheerovereenkomsten die de lokale landbouwers vrijwillig kunnen afsluiten bij de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) beter afgestemd op de noden van de akkervogels. Veel initiatieven van de RL'n ter versterking van akkernatuur gebeuren dan ook in nauwe samenwerking met de VLM en de vogelwerkgroepen. Een belangrijke doelstelling daarbij is het nauwer betrekken van bijkomende doelgroepen waaronder de gemeenten, wildbeheerseenheden (WBE's) en natuurverenigingen door de inrichting van informatie- en persmomenten, symposia en terreinbezoeken.

In het kielzog van de brede aandacht voor (wilde) bijen komen ook initiatieven van de grond die zich ook richten op kansen voor typische akkerkruiden,

bloemrijkere akkerranden en de mogelijkheden voor natuurlijke plaagbestrijding. Deze initiatieven kunnen bijdragen aan de landschaps- en natuurversterking in het agrarische buitengebied.

Enkele RL'en werken nu, vrijwel steeds in samenwerking met gemeenten, aan de aanleg van bloemrijke akkerranden (zie hiervoor ook het stukje rond de wilde bij). Daarbij moeten ze soms schipperen tussen de esthetische waarde in functie van recreatie, de ecologische waarden en het bewaren van de eigenheid van het akkerlandschap. Ze zijn goed geplaatst om hier hun rol te spelen bij het afstemmen van deze diverse wensen.

Akkernatuur is daarmee zeker nog geen gemeengoed, maar je merkt inmiddels toch dat een kwetterende veldleeuwerik voor meer turende ogen zorgt bij het brede publiek dan voordien. De RL'en trachten dat mee warm te houden.

Figuur 9

Een bloemrijke akkerrand.
Foto RL Zuid-Hageland

Concrete realisaties

- **Groene Corridor:** Dit RL organiseerde enkele jaren geleden twee akkervogelpraatcafés om de werking rond de akkervogelproblematiek en de bijbehorende acties op gang te trekken bij verschillende doelgroepen in de regio (landbouwers, WBE's, natuurpuntafdelingen, vogelwerkgroep, gemeenten,...). In 2013 werden door verschillende partners (landbouwers, WBE's, vogelwerkgroep NW-Brabant, gemeenten, lokale natuurpuntafdelingen, ...) 23 akkerranden (ca. 3,5 ha) ingezaaid voor akkervogels. Het RL geeft ook advies inzake het zaadmengsel en de ligging van de randen.
- **Noord Hageland:** Het RL werkt samen met Wildbeheereenheden en enkele gemeenten rond wildakkers met zomergraan. Het RL geeft de mogelijkheid aan landbouwers om voor één of een paar jaar in te stappen in een systeem waarbij het RL een gepaste vergoeding voorziet, waarbij ze achteraf in een duurzamer beheersysteem kunnen stappen. Deze aanpak verkleint de soms te grote stap naar een meerjarig engagement via VLM, wat uiteraard het streefdoel is. Zo werden er in het werkingsgebied van RLNH 2,5ha vogelvoedselranden en 0,6ha gemengde grasstroken gerealiseerd.
- **Pajottenland & Zennevallei (P&Z):** Het RL P&Z werkte een grootse sensibiliserende actie uit waarbij elke gemeente een akkervogel adopteerde. RLP&Z bracht verschillende WBE's samen. Dit resulteerde onder meer in verschillende biotoopverbeteringsprojecten. Verschillende gemeenten konden worden gestimuleerd om actie te nemen op eigen openbaar domein waarbij heel gericht KLE's werden voorzien. Daarmee wordt nu ook in potentieel interessante zones buiten de kerngebieden van de VLM aan de opbouw van stabielere akkervogelpopulaties gewerkt. De gemeenten kunnen daarbij steunen op de provinciale koesterburencampagne.
- **Zuid Hageland:** Het RL richtte regionale projectgroepen op waarbij met alle actoren jaarlijks twee keer de resultaten van de BO's worden bezocht en besproken. Ook landbouwers van akkerzones waar nog geen animo bestaat worden uitgenodigd en springen zo soms mee op de kar. Er werd een symposium rond akkernatuur ingericht, getiteld "Over de grenzen heen" in samenwerking met het regionaal landschap Haspengouw en Voeren, Faune et Biotopes, Natagora, de Université Catholique de Louvain en de VLM. Openbare besturen, wildbeheereenheden en andere belanghebbenden namen actief deel. Het symposium stond volledig in het teken van kennis- en ervaringsuitwisseling en de afstemming van maatregelen die de verschillende actoren momenteel nemen in de aangrenzende Haspengouwse regio's. Er werd een akkervogelkalender ontwikkeld en verspreid onder de landbouwers die beheerovereenkomsten sloten en nog willen sluiten gericht op akkervogels. Daarin wordt overzichtelijk weergegeven wanneer welke maatregelen dienen te worden genomen en hoe deze afgestemd zijn op de levenscyclus van de vogels. Daarmee krijgen de landbouwers meer inzicht en mogelijk ook meer interesse in het 'waarom' van de maatregelen en hun doelsoorten.

Kleine Landschapselementen

Eén van de basistaken van een regionaal landschap is het herinrichten en versterken van de historische en bestaande lokale landschapsstructuren. Kleine landschapselementen (KLE's) waren vroeger alomtegenwoordig en zorgden voor de kenmerkende structuur en variatie in het

landschap. Vele elementen zijn doorheen de jaren verdwenen. KLE's vormen echter groene corridors en stapstenen in het verder uitgeklede landschap en zijn onontbeerlijk in het bereiken van goede leefcondities voor tal van inheemse soorten. Jaarlijks werkt elk regionaal landschap dan ook aan het herinrichten en versterken van dit netwerk via aanleg en herstel van poelen, hagen, houtkanten, dreven, knotbomenrijen, solitaire bomen, hoogstamboomgaarden enz...

In onderstaande tabel wordt een overzicht geboden van de realisaties voor 2013 van de vijf Vlaams-Brabantse regionale landschappen samen.

Overzicht aangelegde en herstelde kleine landschapselementen door regionale landschappen in 2013

Realisaties 2013	
Poelen	58 (32 hersteld, 26 nieuw)
Haag/Heg/Struweel/Houtkant	31,12 km
Knotwilgen/Solitaire bomen	689
Hoogstamfruitbomen	1234
Bloemenweiden (meerjarig)	2,91 ha

Figuur 10

Herstel van een amfibieënpool in Halle. Door het herstellen en aanleggen van poelen wordt de leefomgeving van veel dieren versterkt en krijgen amfibieën weer een kans in het landschap. Foto RL Pajottenland & Zennevallei

Auteur

Egbert Asselman

Regionaal Landschap Zuid-Hageland

www.rlzh.be

Tinne Cockx

Regionaal Landschap Noord-Hageland

www.rlnh.be

Koen De Rijck

Regionaal Landschap Pajottenland & Zennevallei

www.pajot-zenne.be

Lies Heirman

Regionaal Landschap Groene Corridor

www.rlgc.be

Annabel Pennings

Regionaal Landschap Dijleland

www.rld.be

Vlaams-Brabantse Koepel voor Natuurstudie

De provincie Vlaams-Brabant ging in 2000 over tot de oprichting van de Vlaams-Brabantse Koepel voor Natuurstudie, Brakona.

Dit initiatief kadert momenteel binnen het provinciaal milieubeleidsplan 2009 - 2013 onder project 9 "natuurlijke entiteiten kwalitatief bevorderen" (betere natuur) en meer bepaald onder subdoelstelling 3 "uitbouw soortgericht beleid".

BRAKONA stelt zich de optimalisatie van het potentieel aan natuurkennis in functie van het natuurbehoud en -beheer in de provincie Vlaams-Brabant als hoofddoel. Meer bepaald de werking rond Prioritaire Provinciale Soorten (PPS) en de concretisering daarvan binnen het provinciaal biodiversiteitsproject "Koes-terburen" is één van de taakstellingen. Tevens wil het als contactorgaan het lokale studiewerk een meerwaarde geven door het voeren van een georganiseerd overleg tussen de bestaande milieuverenigingen en natuurstudiewerkgroepen.

Info:

Griet Nijs,
Projectcoördinator Brakona

Natuurpunt Studie
Coxiestraat 11
2800 Mechelen
015 77 01 61
E-mail: brakona@natuurpunt.be
www.brakona.be

Colofon

Dit artikel maakt deel uit van het Brakona jaarboek 2013-2014, een jaarlijkse uitgave van de Vlaams-Brabantse Koepel voor Natuurstudie.

Coördinatie en eindredactie

- Griet Nijs,
Brakona projectcoördinator

Vormgeving

- Luc Nagels, luc@vissenaken.be

Coverfoto

- Houtkant. Foto Regionaal Landschap Groene Corridor